

5. Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. Є. Сковороди НАН України свою науково-дослідницьку працю та практичне застосування здобутих результатів упродовж минулих десятиліть спрямовувало на стимулювання примирення і співробітництва усіх українських церков і релігійних організацій. Саме задля цієї мети Відділення релігієзнавства щорічно організовує і проводить практичні наукові конференції, круглі столи, зустрічі з чільними ієрархами, духовенством, пастирями християнських церков, духовними особами нехристиянських релігій. З цією метою в Києві і обласних містах на «Днях релігійної свободи» відбуваються дискусії, обмін думками, наукове і правове консультування в колі науковців-релігієзнавців, представників конфесій і широкого загалу віруючих. Як показує досвід, такі форми спілкування прокладають шлях до взаємопорозуміння і толерантності в релігійному середовищі й державно-конфесійних відносинах.

Джерела та література:

1. Deklaracja o wolności religijnej // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. – Pallottinum: Kraków, 1967.
2. Wprowadzenie do Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. – Pallottinum: Kraków, 1967.
3. Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. – Pallottinum: Kraków, 1967.
4. Jesus Christ a la Ramontre de Religions – Paris, 1989.
5. Adortacia Apostolska Evangelii Saudium o głoszeniu Ewangelii w społecznym swiecie. – Watykan, 2013.

УДК 159.923.2:2

РЕЛІГІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

**Віта Титаренко
(м. Київ)**

Актуалізовано осмислення поняття «релігійна ідентичність» як певного пізнавального засобу в прагненні дати точнішу характеристику деяких аспектів сучасної духовної дійсності українського суспільства. Моделі релігійної ідентичності сучасного українця (зокрема молоді), детерміновані глобалізаційними процесами, внутрішніми чинниками – здатні змінюватися й ускладнюватися. Обґрунтовується процес поступового формування нової ціннісної матриці сучасного українця, де релігійна ідентичність – це не стала властивість, а результат принципово відкритого процесу ідентифікації.

Ключові слова: релігія, ідентичність, релігійність, суспільство, молодь.

Позаяк поняття «релігійна ідентичність» постає одним з органічних складників загальнокультурних процесів, зазвичай його розгляд відбувається, переважно, в контексті інших видів ідентичності, зокрема ідентичності національної, етнічної, культурної, політичної тощо, внаслідок чого спостерігається певний відхід науковців від концептуалізації власне релігійного аспекту, «вислизання» останнього з дослідницького поля зору. Саме це спонукає релігієзнавців до актуалізації питання осмислення власне релігійної ідентичності та релігійної ідентифікації як певного пізнавального засобу для встановлення тотожності, подібності речей, процесів, явищ, а також сам процес співвіднесення індивіда чи групи з субстанційною чи інституційною сферою, які мають релігійну основу. Саме в такий спосіб ми можемо дати точнішу характеристику різних аспектів сучасної духовної дійсності. Як складний соціопсихічний феномен, релігійна ідентичність конструюється в певному культурному середовищі, пов'язуючись з ним, його цінностями, зазнаючи з часом трансформацій відповідно до змін культурного горизонту. Будучи «вбудованою» в систему соціокультурних ідентичностей, релігійна ідентичність постає як одна з низки можливих, а відтак і не може претендувати на винятковість і всеохопну онтологію. Взаємодіючи між собою, ідентичності створюють певну ієрархію, котра, як складна система, постійно змінюється і схильна до трансформацій, а нерідко й до гіперболізації деяких із них, залежно від політичних, економічних та соціокультурних умов.

Глобальні детермінанти формування релігійної ідентичності в умовах сучасності, насамперед обумовлюються процесами глобалізації та мультикультуралізму у суспільстві. Сучасна людина, особливо молодь, озброєна новими знаннями і новітніми технологіями, потребує все меншого пояснення світу, саме через його божественне походження.

В українських реаліях дослідження релігійного боку життя молоді показує, що переважна більшість респондентів (65,4%) є віруючими [1, с. 12]. Назагал рівень релігійності українського суспільства все залишається достатньо високим – 66%, хоча й зазнав змін у порівнянні з 2018 роком – 71,7%, відповідно [2, с. 12]. Щодо молоді, то порівняно із попереднім роком відсоток таких, що впевнено стверджують, що є віруючими скоротився на 6,5%. При цьому спостерігається зростання частки молодих людей, які за релігійними переконаннями відносять себе до невіруючих (20,6% у 2019 році порівняно з 14,7% у 2018) і переконаних атеїстів (7,9% і 4,2 % відповідно) [1, с. 13]. Окрім того, у гендерному розрізі більшість віруючої молоді припадає на жінок (69,1%), а невіруючих та атеїстів більше серед молодих чоловіків. Цікавим є й інший показник – найбільша питома вага віруючої молоді припадає на вікову групу «25-29 років» (67,2%), а молоді, що при відповіді на питання

соціологічного опитування віднесла себе до категорії невіруючих – на групу 14-19-річних (27,1%) [Там само]. Тобто, це ті молоді люди, які досягши 25-29 років, можуть (скоріше за все, це найбільш прогнозовано) зберегти свої погляди на релігії і, відповідно, питома вага невіруючих серед молоді в найближчому поколінні – зменшиться знову. Адже релігійна ідентичність – це лише один із органічних складників соціокультурних процесів. А внаслідок глобалізаційних процесів, які є об'єктивною даністю сучасності, моделі ідентичності здатні змінюватися й ускладнюватися. Саме моделі релігійної ідентичності є динамічними й податливими до змін і трансформацій на індивідуальному рівні, оскільки перш за все зміни відчуває людина, будучи основною складовою одиницею суспільства. Кожна з них має право на конструювання власної моделі існування й мислення, бачення світу та ін., право на вибір однієї з незліченної кількості вже існуючих моделей.

Окрема людина протягом свого життя досить часто, тією чи іншою мірою, змінює релігійні орієнтири, формує своє бачення щодо релігії. Один із таких підходів означений як ре-індивідуалізм (релігійний індивідуалізм) [Див. дет: 4]. Дещо спорідненим з ним виглядає і концепт «клаптевої релігії», який, з одного боку, позначає унікальні релігійні уявлення віруючого, запозичені з різних релігійних традицій і світоглядів, з яких останній формує власну релігійну картину світу. У такому сенсі людина може залишатися, наприклад, католиком чи православним, але на свій унікальний, індивідуальний лад, додаючи щось своє до католицької доктрини й релігійної практики або й відкидаючи щось. [Див дет.: 5]. Відмінність між цими двома явищами, полягає, на нашу думку, в тому, що клаптева релігія має щільніший зв'язок з релігійною практикою. З іншого боку, терміном «клаптева релігія» може позначатися ситуація, коли представники певної релігійної традиції включають до останньої ритуали чи уявлення, властиві іншій, домінуючій раніше серед цих людей традиції. Цим пояснюється наявність у релігійній традиції двовір'я, марновір'я, які є інтерполяціями до оригінальної релігійної традиції, але привнесені не окремим віруючим, а включені внаслідок перебігу історичного процесу. Тут ми можемо стикатися з тим, що, наприклад, віруючі, які ідентифікують себе з православною традицією, в той же час, вірять в існування карми. По-своєму сучасна молодь бачить і необхідність та важливість відвідування храмів. Майже половина молоді (46,5%) відвідують храм в основному тільки на свята, причому 44,1% припадає на молодих чоловіків і 48,8% – на молодих жінок. Ще 26,4% не відвідують храмів узагалі (29,7% чоловіків і 23,1% жінок). Спостерігається тенденція зростання частки молоді, що відвідує храм в основному тільки на свята (з 33,0% до 46,5%), як і зростання кількості респондентів, які зазначили, що не відвідують храм взагалі (з 25,0% до 26,4%) [1, с. 14-15].

Для усвідомлення сенсу свого буття молоді люди прагнуть проінтерпретувати і зрозуміти ту реальність, у якій вони перебувають. А характерною ознакою останньої є позацерковна релігійність, або religion unchurched (за визначенням католицького теолога К. Коха), яка не вміщується у формат офіційного (дозволеного) християнства [3, с. 27]. Тому, ми можемо спостерігати відповідні результати соціологічних опитувань, які демонструють зріз соціальної реальності.

Крім того, на формування релігійної ідентичності сучасного українця справляють вплив і внутрішні чинники – подолання радянської спадщини у сфері обмеження релігійних прав, протиріччя в православ'ї, військова агресія на Сході, анексія Криму, зрощеність політики і релігії, релігійної та безпекової сфер тощо. З одного боку, релігійність українців характеризується неоднорідністю, неоднозначністю, поліконфесійністю (при домінуванні християнської традиції) та детрадіціоналізацією релігійних ідей і практик, а з іншого – конфесійне самовизначення українців не зазнало особливих змін. Як і раніше, більшість (64,9%) громадян відносять себе до православ'я [2, с. 14]. На момент опитування до ПЦУ віднесли себе 13% громадян країни, або 20% з-поміж православних [Там само].

Отже, можна говорити про поступове формування нової ціннісної матриці сучасного українця, хоча, безумовно, мають місце поліконфесійність і мультифункціональність, а також певна незавершеність, оскільки релігійна ідентичність постає не сталою властивістю, а скоріше, результатом принципово відкритого процесу ідентифікації.

Джерела і література:

1. Боярко І., Злуніцина Т., Морозова Н., Нагайчук Н., Олефір Є., Сидорова О., Стороженко О., Хмелярчук М. Аналітичний звіт з проведення репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді в Україні (2019 рік) – Київ, 2019. – 93 с.
2. Держава і Церква в Україні – 2019: Підсумки року і перспективи розвитку відносин (інформаційні матеріали) (2019), Київ: Razumkov centre. 70 с.
3. Кох К. Християни в Європі: нові шляхи передання віри / пер. з нім. – К. : Дух і Літера, 2013. – С. 27–28.
4. Титаренко В. Від пророцтв у релігії до прогнозування в релігієзнавстві: історія, теорія, перспективи. – Київ, 2017. – 324 с.
5. Wuthnow R. After Heaven: Spirituality in America Since the 1950s / Robert Wuthnow. – Berkeley : University of California Press, 1998. – ix + 277 pp. – P.2.